

koztatták tartósan olyan alapvető egzisztenciális gondok, amelyek a versek belső terében számottevő feszültséget hozhattak volna létre. A két négy soros versszak után ilyenformán rendszerint nem is kerül sor sem hangulati, sem gondolati váltásra, s a maga lineáris útján haladva, a vers nem valósítja meg a szonettformát különösen funkcionálissá tevő tézis-antitézis-szintézis hármasságát. Emellett Jung Károly egyáltalán nem él azzal a lehetőséggel, amely a palato-veláris rímhangszerelésben, a magas és mély hangú rímek szabályszerű váltakoztatásában rejlik.

Mindennek alapján a kötet súlypontját a verseknek egy másik vonulatában látom, s nem a szonettekben, amelyek valójában az első ciklus kötetlen, súlytalanul lebegő tablózását viszik tovább tudatosabban, szervezettebb formákban, de végső fokon úgyszintén szép, „költőien” szép képek fölmutatásával. Az említett másik vonulatban viszont, ahova egyebek közt *A Disque Bleu füstje*, a *Post vitam gloria*, az *Alámosott idő*, *A háttér ürügyén* és az *Ami nincs* c. verseket sorolnám, Jung Károly elárulja önmagához. Végre rádöbben, hogy nemcsak a történelemnek van ideje, melyen tetszetős klisék segítségével újra meg újra végig lehet pásztázni, hanem neki magának is, hogy tehát minden árok, minden sír, minden emlék „feldúlása” után óhatatlanul szembe kell néznie a maga „alámosott idejével”, s mint annyi elődjének, neki sem pusztán láttatnia kell a valóság egy-egy (csipkés) szegmentumát, hanem választ kell keresnie a felmerülő kérdésekre is. Ez a felismerés, ez az immár mindennemű menekvést és kitérést elvető attitűd kényszerítette ki belőle a Gál László emlékének szentelt költemény eleven gondolatritmusú elégikusságát, a Tolnai Ottónak ajánlott vers fanyar fíntorait, tűnődő iróniáját, az *Ami nincs* szigorú, puritán formáját, amellyel végre csakugyan az idők teljességét foghatja át. Évekig a „kérges, egybeállt idő” felfejtésén fáradozott, hogy a részletekből egy öntörvényű mikrokozmoszt építsen fel, ám ez csak most, lírájának személyessé válásakor sikerülhetett neki. Régóta meglevő távlatai és mind határozottabb önszemlése mintegy a lét „szívébe” emelték őt e néhány versben, s hinni szeretnénk, hogy a látványtól sem eliszonyodni, sem megfutamodni nem fog egyhamar.

UTASI Csaba

EGY KAMASZ EMLÉKIRATAI

Pintér Lajos: *Bolondkocsi*, Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1977

Pintér *Mélyvíz* című, három évvel ezelőtt megjelent ifjúsági regényének viszonyaink között gazdag fogadtatásban volt része. A rendelkezésünkre álló adatok szerint rövid idő alatt négy írás jelent meg e re-

gényről, ami, tekintettel arra, hogy mégiscsak a fiatal korosztálynak készült műről van szó, némileg meglepő. Jung Károly kiemelte a feldolgozott téma újszerűségét, és központi mondanivalóként a főhős „eszmélését” tüntette fel. Pozitívumként említette a nem fekete-fehér ábrázolást és hogy e regényben nincs „téves értelemben vett elkötelezettség”. Véleményét így összegezte: „Olvasmányos, jól szerkesztett, standard ifjúsági regény.” Fekete Elvira és Juhász Erzsébet mélyebb elemzést végeztek, és igen sok fogyatékoságot fedeztek fel a regényben. Juhász Erzsébet véleménye egyenesen lesújtó volt. Elegendő, hogy Fekete Elvira írásából néhány részletet kiragadjunk: „Nem regény, hanem csak mozaikfüzér, ... alapkönfliktusa csupán a novellisztikus problémafelvetés szintjét éri el, ... sikertelenül megválasztott jellemek, ... elmarad a viszonyok elmélyültebb ábrázolása, ... aránytalan a megoszlás a szerző ambíciója és képessége között, ... a *Mélyvíz* két műfaj határán megrekedt alkotás, ... a főhős erőtlenül körvonalazott, megváltozása váratlan és nem motivált, ... a fő témát elnyomják a kevésbé fontos események, ... banális happy end.” Fekete Elvira rámutat a regény erényeire is: „Olvasmányos, gördülékeny cselekményvezetés, ... az olvasókat egy vallási szekta különös hétköznapijaiba vezeti be gördülékeny stílusú történetével.” Juhász Erzsébet pozitívumot szinte nem is fedezett fel a *Mélyvíz*ben: „A regény silány utánpótlás, ... központjában álkönfliktus áll, ... a szereplők élettelen, valószínűtlen figurák, ... szedett-vedett szervezetlen elemekből álló regény.” Írásszáró megállapítása: „Pintér Lajos könyve a fogyasztói kultúra tipikus terméke.” Ezeknek a soroknak az írója rövid könyvismertetőjében amely elmaradt Fekete és Juhász alaposága mögött a regény, általa felismert, erényeire és hibáira igyekezett rámutatni, azzal, hogy végeredményben mégis sikeres alkotásnak vélte.

Ezt a sok szempontból kedvezőtlennek nevezhető fogadtatást feltétlenül ismernünk kell, mert épp ez dicséri a szerzőt, aki a bírálatokra az egyedül lehetséges és helyénvaló választ adta meg: megírta Tajti Andrisnak, a *Mélyvíz* hősnének további életútját. Így született a *Bolondkocsi*.

A *Bolondkocsi* története közvetlenül kapcsolódik a *Mélyvíz*hez. Ezt azért kell kiemelni, mert a *Bolondkocsi* befejező fejezete teljesen új megvilágításba helyezi a *Mélyvizet*, és ennek eredményeképpen Fekete és Juhász jogosnak tűnő bírálatát egyszerűen sok helyen jogtalanannak mutatkozik. A *Mélyvíz* végén a főhős lényegében elszakadt a vallástól. Igaz, a *Bolondkocsi* történetében öntudatlanul ugyan, de még feltűnnek a korábbi vallásos nevelés tanai, és Andris egy-egy tetteiben kifejezésre is jutnak. Egy ilyen „átmentett” jellemvonásnak köszönhetjük a két regényt is: a lelkiismeret-vizsgáló „magába tekintésnek”. Tajti Andrisnak otthon esténként meditálnia kellett cselekedeteiről, felülvizsgálnia magatartását. A *Bolondkocsi* végén ugyanezt teszi, amikor a javítóintézetben megírja mindkét regényét. Mert, és ez most már valóban megállapítható, a két regény fikatív szerzője azonos, egymást követően, azonos stílus-

elemekkel, az ábrázolás megegyező és a nyelvi felépítés identikus esz-közeivel készült a két regény; tulajdonképpen egy 18 éves kamasz visszaemlékezései. Pintér, a regények igazi szerzője, a teljes ismeretlenségben igyekszik maradni és egészében azonosulni hősével. Ez az elképzelés, amely korántsem eredeti, ezúttal kitűnőnek bizonyult, mert az egyes szám első személyében elmondott, egy kamasz elméjén és érzésein keresztül érzékeltetett történet sokkal meggyőzőbb, mint ha a szerző harmadik személyben mesélné hősről. Ugyanakkor azonban ki kell emelni, hogy az író látszólagos „kivonulása” veszélyeket rejtget magában. A legnagyobb ezek közül a hőssel való azonosulás alkotói képességének a hiánya; azaz a kamaszhős csak fizikailag kamasz, érzelmileg-értelmileg viszont felnőtt, tehát nem önmagának, hanem az írónak a szócsöve.

Arra a kérdésre, hogy vajon milyen mértékben sikerült Pintérnek ezt a belső formát megvalósítania, a válasz annyi lehet, hogy részben. Említsük meg talán a regény nyelvezetét. Míg mondjuk a „lecövekkel” ige gyakori alkalmazása nem róható fel hibaként, hiszen csak azt támasztja alá, hogy a kamaszkorban egy-egy szó vagy kifejezés a fiatalnak megtetszik és lépten-nyomon használja, ugyanakkor azonban a felnőtt értelmiségi szókincséhez tartozó mondatszerkezetek és összetett szóhalmazok alkalmazása arra utal, hogy Pintérnek a hőssel való azonosulás nyelvi szinten nem minden esetben sikerült. Hiszen már az első fejezetben Andris így elmélkedik: „Hát nem lehet soha zavartalan az öröm? Vegytiszta, teljes, minden árnyéktól, folttól, zavaró körülménytől mentes?” Van néhány ehhez hasonló nyelvi mulasztás a regényben, de ezektől függetlenül a *Bolondkocsi* nyelvezete dinamikus, a kifejezések fordulatosság, egyhangúságról szó sem lehet.

Hangsúlyozni kell, hogy Pintér írói eljárása nagyjából sikerült, az olvasónak valóban az a benyomása, hogy a történetet egy jó eszű kamasz meséli. A regény legnagyobb fogyatékosága abból származik, amit Andris elmond: a *Bolondkocsi* tartalma megkérdőjelezhető. Sajnos a regényben valósággal hemzsegnek a valószínűtlen események, úgyhogy a történet hitelét veszti. Egy év leforgása alatt Andrisnak túlságosan sok élményben volt része, rövid idő alatt túl sokat tapasztalt. Ez már nem a hős „hibája”, hanem a szerzőé. Igaz, Pintér látszólagos „kivonulásával” és a hőssel való azonosulás szándékával mintegy kettős „fedezékbe” vonul, mondván: ezt egy kamasz írta, akinek „átkozottul nagy a fantáziája”. Hiszen maga Tajti ezt közli az olvasóval: „... végeredményben a világ számomra nem olyan, amilyen, hanem amilyennek én látom, gondolom és hiszem.” Más szóval: „műve” nem realista írás, hanem az egykori események és a velük kapcsolatos érzések szabadon kezelt fellelevenítése. Pintér hibát követett el, amikor a regénybeli valószerűtlenségeket, amelyek néha meseszerűek is, azzal igyekszik magyarázni, hogy regényének kamasz hőse így élte át az eseményeket, mivel a valószerűtlenség érzését nem az átélés hitelessége vagy annak hiánya kelti, hanem

maga az élményt kiváltó esemény. A főhőst egyszerűen túl gazdag szellemi képességekkel vértézi fel a szerző. Andrisra kényes és bonyolult társadalmi problémák újságírói feldolgozását bízzák (és azokat zseniálisan meg is oldja 15 éves fejjel!), vagy vakjácsmában könnyedén veszi fel a küzdelmet jó sakkozókkal. A történet hitelességéből sokat vonnak le az ellentmondások is. Így például Andris egy szóval sem említi a bűcsút anyjától, de aztán Újvidéken többször elérzékenyülten gondol vissza rá. Gyakoriak a motiválatlanság példái is. Mivel lehet magyarázni mondjuk Elza megjelenésére való reagálását: „Akkor cikázott végig gerincemen az áramtűs. Éreztem, hogy minden szőrszálam megfeszül és felágaskodik, arcomat meg forró pirosság önti el.” Valójában: megmagyarázhatatlan az érzés hevessége. A hitelesség kárára bukkannak fel a regényben funkció nélküli epizódok, azaz olyan események, amelyek az egyébként is rendkívül mozgalmas történet szálait feleslegesen bonyolítják. Idéznék erre is egy példát. Tajtit fogfájás kínozza, részletesen elmondja a foghúzás történetét, de nem tudjuk, miért. Ekkor ő maga igyekszik megadni rá a választ: „Ahogy a fogam behullott az ibrikbe, azt éreztem, íme, ezzel a csontocskával most már egy életre kurtább vagyok, valami olyasmi történt velem, amit soha többé nem lehet vissza csinálni.” Így igyekszik Pintér közölni az olvasóval, miért is került sor erre a kitérőre, azaz a funkció nélküli esemény számára ezen a nem eléggé meggyőző módon igyekszik funkciót találni, de ez, mondanom sem kell, eleve sikertelen kísérlet.

Pintér önkényesen bánik a különböző idősíkokkal is. Tajti élettörténetét múlt időben meséli, de amikor a harmadik fejezet végén azzal a mondattal zárja, hogy „Mennyi titoknak kell még utánajárnom!”, összekeveri az idősíkokat, mivel a múlt eseményeit a jelenre, sőt a jövőre vonatkoztatja. Egyszeriben úgy tűnik, hogy a mesélés idősíkjá párhuzamos az írás idősíkjával, holott, mint tudjuk, a cselekménysor az írás előtt már befejeződött. Később más idősíkokat vált. Példa erre a tizedik fejezet egyik mondata. Idézem: „Olvasóim már nyilván sejtik, amit magam is sejtettem ebben a pillanatban.” Itt az olvasóval való kommunikálás miatt a regénybeli cselekmény idősíkjá az olvasás idősíkjával keveredik. Ki kell emelni, hogy az idősíkok keveredése ritkán fordul ugyan elő, ilyenkor azonban illúzióromboló és didaktikus hatása van. Kissé nagyobb írói fegyelmezettséggel el lehetett volna kerülni ezt a hibát.

Pintér szándéka az volt, hogy olvasója előtt egy 15 éves fiú élményvilágát tárja fel, ahogyan azt ő maga három év távlatából látja. A kamasz ekkor az élmények túl bőséges sorozatát éli át: elszakad a családtól, falujától, új barátságokat köt, diákszerelme, megismeri a testi szerelmet, sportsikerei vannak, iskolai kudarcokban van része, a társadalom különböző szintjein közlekedik, fokozatosan megismeri a társadalmi játékszabályokat stb. Valójában, Pintér nagyon sokat akar egyszerre bemutatni. Így lett regénye cselekményekben túl gazdag, ezek-

nek a cselekményeknek nagy hányada pedig erősen valószínűtlen. Az eredmény pedig egy keverék műfaj, amely egyaránt tartalmazza a fejlődésregény, az emlékirat és a riport elemeit. Be kell vallani, hogy fogyatékoságai ellenére is magával ragadó a *Bolondkocsi*, bár túlkapásai gyakran megbocsáthatatlanok. A *Mélyvíz* és a *Bolondkocsi* egységet alkot. Lezárult Tajti Andris kamaszkora, de ugyanakkor a megelevenítés fenti módszereinek alkalmazási lehetősége is. Végeredményben a *Bolondkocsi*-val az ifjú olvasók, úgy gondolom, mégis elfogadható könyvet kaptak kézhez.

VARGA István

MESTERMŰ EGY MESTEREMBERRŐL

Bernard Malamud: *A mesterember*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Olcsó könyvtár sorozat, Budapest, év nélkül.

„Ha valaki zsidó, mindegy, hogy hová megy, magával viszi a hátán a rátapadt emlékek csomagját...” Jakov Bok, a Kijev környéki ezermesternek is mondható kisiparos, Bernard Malamud regényének, *A mesterember*nek hőse vall így önmagáról és helyzetéről, lényegében olyképpen, hogy az a szerző egyfajta írói-emberi hitvallását is jelenteli egyben. Malamud regényeiben és elbeszéléseiben ugyanis szinte kizárólag a jórészt kelet-európai származású amerikai zsidóság, többnyire a nagyvárosi szegényegyedek kisiparosainak, házalóinak és szatócsainak látszólag szűk, de a rendkívüli írói megelevenítőerő nyomán megdöbbenően gazdagnak mutakozó világáról vall. Nem csupán annak jelenéről vagy közelmúltjáról, hanem, amint az *A mesterember* esetében láthatjuk, az

„óházba” visszanyúló, programoktól terhes gyökerekről is egyben — ám a regény kivételes művészi szintjéből és mondanivalójából fakadóan olyképpen is, hogy az sokban túl is mutat a zsidóság sajátos problematikáján, és általános érvényűvé lesz. És, mivel a regény kezdetén 1911-ben vagyunk, Oroszországban, Jakov Bok kálváriának is nevezhető meghurcoltatása emellett egy történelmi sorsforduló előjeleit is magában hordja.

Jakov Bok, a kisember egyébként ekkor mindössze annyiban különbözik még a századelő cári Oroszországa gettólakóinak nagy többségétől, hogy nem feltétlenül osztja már társainak mítoszát, vallási kötelekei fellazulóban vannak, tágabb horizont után kívánczik, ezért is szöki meg a gettóból, s szánja rá magát a lakóhelyétől szolgáló kisváros elhagyására. Ezt követően Kijevben alkalmi munkából tengődik egy ideig, majd zsidó voltát eltirkolva egy téglagyárban vállal munkafelügyelői állást, s bár lényegében tisztában van vele, mennyire veszélyes talajra tévedt, mégsem sejtí, hogy rövidesen sötét